

EESTI VANURIUURING
1.01.2001—31.12.2001 (leping 1-11/53)

ARUANNE

Eesti Vanuriuuring (EVU) moodustab rahvusliku osaprojekti rahvusvahelisest võrdlusuuringust *Dynamics of Population Ageing in the ECE Region / GGP* (1993-2007), mida koordineerib ÜRO Euroopa Majanduskomisjon. EVU eesmärgiks on Eesti rahvastiku vananemistrendi ja vananemisseisundi komplekskäsitlus Euroopa kontekstis. EVU varasemate etappide vältel on moodustatud ning antud rahvusvahelisse käibesse ÜRO Euroopa Majanduskomisjoni ühtlusnõudeid järgiv Eesti Vanuriuuringu andmepank, publitseeritud rahvusvahelised ja riigikesksed standardtabelid ning eestikeelne riigiesinduslik koondkogumik. Aastal 2001 olid projekti raames kavandatud tööd kahes põhisuunas: (1) varasemate rahvaloenduste teabe korrastamine ja (2) teostuvusuuring 2000 aasta rahvaloenduse ühildamiseks Vanuriandmepangaga, koostöös Statistikaametiga. Aastatööde puhul on samuti tõsiselt arvesse võetud projekti pikaajaliste sihtide tagamist.

Esimese suuna raames keskendusid tööd 1979 rahvaloenduse teabekogumi korrastamisele. Lepingu ajaraamile eelnevalt oli lõpetatud korrastuse lähteetapp, mille käigus andmestik teisendati suurarvuti hierarhilisest formaadist individuaaltöötluks sobivale tasakujule. Kooskõlas ÜRO Euroopa Majanduskomisjoni metodoloogiaga algas korrastamine teabekogumi konsistentsus-kontrollist. Erinevalt ülejäänud sõjajärgsetest rahvaloendustest komplitseeris 1979 aasta loenduse puhul kontrolliprotseduuri algandmestiku (loenduslehtede) hävitamine vastavalt NSVL SKV omaaegsele korraldusele. Seevõrra haaras kontroll võrdlust agregeeritud tabelmaterjaliga ning andmestiku seesmise konsistentsuse hindamist. Võrdlus tabelmaterjaliga kinnitas elektroonse andmekogumi originaalsust ning kooskõla loendusjärgse standardtöötluksuga.

Andmekogumi seesmise konsistentsuse hindamiseks koostati spetsiaalsed kontrolliprogrammid, mis selekteerisid failidest kahtlusalused kirjed. Erilist tähelepanu pöörati töö käigus soovanustunnuste täpsusele ning haakuvusele muude isikutunnustega. Kontrolli tões olulise vanuskuhjumise puudumist, samas on ilmselt ülehinnatud üle-100 aastaste vanusrühm. Soospetsiifiliste tunnuste puhul tões analüüs muuhulgas vastuolusid laste arvu kohase teabe osas. Meestele mittekohane vastus *mitte ühtegi last* parandati kontrolli käigus vastusvariandiks *vastaja: mees*. Samuti esines juhte, kus valikloendusega hõlmatud naiste puhul oli vastusvariandiks märgitud *vastaja: mees*. Viimasel juhul ei olnud alust muuta sugu, mistõttu need vastused on ümberkodeeritud *teadmata* kategooriasse. Üldpõhimõttena on andmestiku korrastamisel tunnuste väärtuse muutmist välditud, kuivõrd selleks puudub alus algandmestiku näol.

Loendusandmestiku korrastamise teine järk hõlmas kodeerimiskeemide analüüsi kõigi peamiste isikutunnuste osas. Ülesandepüstitus nägi ette tagada võrreldavus kahes peamises suunas: projekti varasemas järgus Vanuriandmepangaga liidetud 1989 aasta rahvaloenduse kodeeringuga ning teiseks ÜRO Euroopa Majanduskomisjoni ühtlussoovitustega. Eesmärgi realiseerimiseks tõi analüüs esile kodeerimiskeemide mitmeplaanilise teisendusvajaduse mõlemas suunas. Omaette probleemina tõi analüüs esile kodeeringute lihtsustused, mis on toimunud loendusandmete kogumise järel. Eesti vaatenurgast tuleb eriti kahetsusväärse asjaoluna nimetada maakonna (rajooni) tasandist allapoole jäävate ruumiüksuste agregeeritust, kuigi samalaadset olukorda esineb ka mitme muu rahvastiku põhitunnuse (nt vanus-sünniaeg

puhul). Maarahvastiku puhul välistab kodeeringu lihtustamine loendusandmestiku vallajärgse töötuse, rääkimata üldnäitajate esitusest külade lõikes. Samas viisid aruandeaastal tehtud tööd siiski teatud tulemustele, mis võimaldavad kavandada omavalitsustunnuse taastamist säilinud kaudse informatsiooni (loendusüksused) alusel. 1979 ja 1989 ühilduvusanalüüs osutas samuti juhtudele, kus loendusprogrammi muutumist-täiendamist tuleb arvestada aegvõrdluse teostamisel.

Kodeeringute rahvusvahelise võrreldavuse tagamiseks tehtud tööd keskendusid põhiliselt rahvastiku majandustegevuse tunnuste ning perekonna ja leibkonnaga seonduvate tunnuste ühtlustamisele. Majandustegevuse teabes rakendati rahvusvaheline tööhõive definitsioon, mis tagab hõivenäitajate konsistentsuse: majandusharu puhul saavutati ühilduvus ISIC (rev.3), ametitunnuse puhul ISCO (rev.68) liigitusega. Perekonnatunnuste puhul väärrib rõhutamist tunnuskomplekti lisamine, mis võimaldab tüpologiseerida perekondlikku jaotust rahvastikuvananemise seisukohalt olulistesse rühmadesse, sealhulgas järjestikuste põlvkondade arvu järgu. Vanuriandmepangaga ühildamise tarvet silmas pidades lisati tunnused, mis võimaldavad kogurahvastikust eristada vanemaelist — ÜRO Euroopa Majanduskomisjoni definitsiooni järgi 50 aastast ja vanemat rahvastikku — sisaldavad pered. Isikutunnuste kodeeringute ühtlustamine ning uustunnuste moodustamist teostati maakondade kaupa, aruandeperioodi lõpuks olid kontrollitud, ühtlustatud, dokumenteeritud ning andmemärgendusega varustatud kõigi viieteistkümne maakonna andmestik.

Teise suuna raames käivitus teostuvusuuring 2000 aasta rahvaloenduse ühildamiseks. Kavakohaselt hõlmas töö definitsioonide ja kodeeringute võrdlevanalüüsi, rõhuasetusega vanurarahvastiku perekonna- ja leibkonnauksuste formeerimisele ning statistilise ruumiüksusele. Esialgne analüüs ning Statistikaameti huvi uue rahvaloenduse kvaliteedievalvatsiooni teostamiseks tõi töö keskmesse ruumiüksuse temaatika, mille kohta valmis andmeühilduse tehniline kava. Arvestades kahe loenduse ruumiüksuste struktuuri lahknevust nägi kava sidusülina ette kahes ajapunktis võrreldavate ruumiüksuste (võrdlusüksuste) moodustamist ning nende piires individuaaltasandi loenduskirjete ühildamist individuaaljuhtude tasandil. Koostöökava nägi ette poolte tööjaotuse, mille kohaselt Statistikaameti hooleks jäi uue rahvaloenduse andmestiku ühildustööks ettevalmistamine, Eesti Kõrgkoolidevahelise Demouuringute Keskuse õlule aga töö metodoloogiline juhendamine ja 1989 aasta loendusandmestiku ettevalmistus.

Teostuvusuuring käivitus aruandeaasta lõpul ning jätkus aasta 2002 alguskuudel. Teostuvusuuringuks valiti välja ühe maakonna (Valgamaa) maarahvastik, mille ulatuses moodustati mõlemas andmestikus võrdlusüksused ning teostati ühildamiseks tarvilikud eeltööd. Kokkuvõttes täitis uuring talle pandud eesmärgi, selgitades välja ühelt poolt andmeühildamise põhimõttelise võimalikkuse, kuid osutades teisalt selle ettevõtmise esialgu arvatust hoopis suurema töömahukuse. Nimelt osutus kahe rahvaloenduse andmeühilduvus küllalt madalaks, mille ühtlustamine nõuab uue loenduse küsitluslehtede kogumi ning elektroonse arhiivi kooskõlla viimist alalise rahvastiku määratlusega.

Vanuriuuringu andmetööde teostamisel on peamiseks tarkvaraliseks keskkonnaks olnud *SPSS* (Windows versioonid 6.1& 10.0), *Lotus*, versioonid 4.01 ja 5.0 (Windows), samuti on kasutatud tekstitöötluspaketti *Word* (Windows, versioonid 6.0 ja 2000). Programmide järjepideva kaasajastamise kõrval toimus aruandeaastal ka tehnilise töökeskkonna uuendamine.

Rahvusvahelise koordineerimise raames on jätkunud koostöö Euroopa koordineerimiskeskusega ÜRO Euroopa Majanduskomisjonis. Rahvastikuvananemise

riigiülevaade läbis kohustusliku ekspertiisivooru, misjärel on valminud kahe rahvusvahelise eksperdi soovitusi arvestavalt ülevaate lõppversioon. Käsitluse publitseerimine ning trükki toimetamine toimub vastavalt ÜRO Euroopa Majanduskomisjoni töökavale. Samuti käsitleti rahvastikuvananemise temaatikat NIEPS (*Network for Integrated Population Studies*) koostöövõrgustiku seminaril (Rooma), eesmärgiga teha kokkuvõtte rahvuslikest vananemisprojektidest Euroopa Vanuriuuringu uue ringi tarvis. Seminari jaoks valmis ettekanne Eesti Vanuriuuringu käigust ning Eesti rahvastikuvananemise põhisuundumustest ja võtmeprobleemidest.

Vanuriuuringu eesmäärke ja teostust tutvustati Euroopa Rahvastikukomitee egiidi all toimunud rahvusvahelisel seminaril (Tallinn) Lõuna-Kaukaasia rahvastikustatistikutele. Aruandeaastal jätkus Eesti Vanuriuuringu raames ka siseriigiline koordineerimine. Viimane oli eelkõige keskendunud konsultatsioonidele Tartu Ülikooli ning Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Instituudiga rahvusliku vanuriprogrammi koostamiseks, milleks rahvastikuteabeliseks aluseks on kavandatud Vanuriandmepank.

Kokkuvõtlikult on lepingujärgsete tööde põhitulemus:

- (1) läbi on viidud teostuvusuuring 2000 aasta rahvaloenduse ühildamiseks eelnenud rahvaloenduste individuaalandmestikuga;
- (2) valminud on, koostöös ÜRO Euroopa Majanduskomisjoniga, Eesti rahvastikuvananemise riigiülevaate lõppversioon.